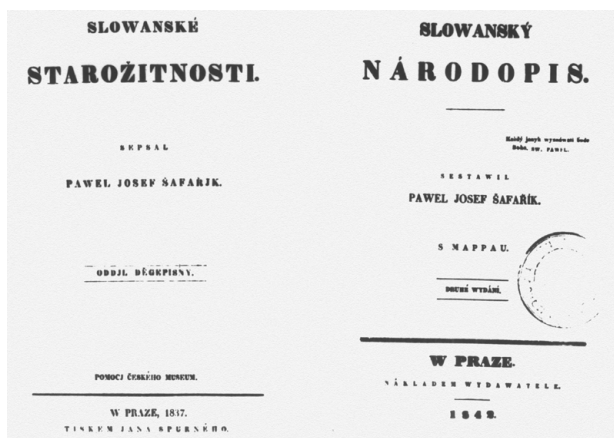

230. VÝROČIE NARODENIA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Šafárik s manželkou

Vedecké práce P. J. Šafárika

Pavol Jozef Šafárik je významný slovenský historik, básnik, etnograf, univerzitný profesor a zakladateľ vedeckej slavistiky. Svoje diela písal prevažne po nemecky alebo po česky.

Otec Pavol (Pavel) Šafárik (1761 – 1831) po ukončení štúdií pôsobil ako učiteľ (preceptor) v okolí rodného Štítnika asi 15 rokov. Pravdepodobne hmotné dôvody ho viedli k tomu, že zanechal učiteľské povolanie a odišiel za farára do Kobeliarova (dnes okres Rožňava). Krátko na to sa tu 13. mája 1795 narodil Pavol Jozef Šafárik. Jeho najstarší brat Ján mal vtedy 12 rokov, sestra Mária 10 a brat Ľudovít Samuel sedem rokov. Matka Katarína, rodená Káresová (1764 – 1812), pochádzala z chudobnej zemianskej rodiny v Hankovej. Jej „prvý“ Pavol Jozef sa narodil v roku 1791, ale po roku umrel. Ona zomrela ako 48-ročná a Šafárikov otec sa oženil druhýkrát (2. júna 1813), proti vôli svojich detí, s vdo-

vou po rožňavsko-bystrianskom farárovi Pavlovi Lovčánimu, Rozáliou, rodenou Drábovou.

Manželkou Pavla Jozefa Šafárika od 22. júna 1822 bola Júlia, rodená Ambróziová (1803 – 1876). Pochádzala z drobnej slovenskej zemianskej rodiny a bola to inteligentná, sčítaná a temperamentná žena. Ovládala slovenčinu, češtinu, srbčinu a ruštinu. Manželovi pomáhala pri vedeckej práci.

Kobeliarovo bolo miesto, kde prežil P. J. Šafárik detstvo a kam sa rád vracal aj v neskoršom období. Základy školského vzdelania získal od otca. Na národné povedomie P. J. Šafárika vplýval jeden z miestnych obyvateľov Kobeliarova menom Novák, ktorý mu požičiaval české knihy. Pravdepodobne išlo o učiteľa Tomáša Nováka.

Avšak dôležitejším, čo vplývalo na Šafárikovo národné povedomie, bolo prostredie, v ktorom žil. Tvorilo ho slovenský ľud, jeho piesne, rozprávky a povesti o zbojníkoch, spolu s krásou okolitej prírody.

V rokoch 1805 – 1808 študoval na nižšom gymnáziu v Rožňave, okrem povinnej latinčiny osvojil si maďarčinu a nemčinu. Na jeseň roku 1808 odišiel P. J. Šafárik na štúdium do Dobšinej, trvalo to dva roky, a dosiahol ešte väčšie úspechy než v Rožňave. V Dobšinej sa ďalej rozvinuli a prehĺbili predpoklady k jeho básnickej, pedagogickej a vedeckej činnosti. Splnil zároveň podmienky potrebné k ďalšiemu štúdiu, so znalosťou latinčiny, nemčiny a maďarčiny. Ukončením štúdia v Dobšinej nastala v živote 15-ročného Šafárika veľká zmena, na jeseň roku 1810 prišiel do Kežmarku. Čakalo ho tu päť rokov štúdia, študoval tu však len štyri roky. V dôsledku usilovnosti bol rétorom len jeden rok (1810/1811), po roku prešiel do filozofie a v školskom roku 1812/1813 bol už politikom juristom. V poslednom roku štúdia (1813/1814) absolvoval teológiu, v lete roku 1814 zvládol všetky tri kurzy – filozofický, politicko-juridický a teologický. Štúdium a pobyt v Kežmarku mal pre formovanie osobnosti P. J. Šafárika, ako básnika a neskoršieho vedca európskeho, ba svetového formátu, veľký význam. Sám o tom kladne napísal vo vlastnom, po nemecky napísanom životopise, dokonale si osvojil nielen nemčinu a klasické jazyky, ba učil sa i gréčtinu a hebrejčinu. Gréčtina a latinčina mu otvárali brány k antickej a latinskej literatúre.

Štúdium histórie a vedomosti z nej formovali Šafárikovo historické vedomie, v ktorom začínala zaujímať dôležité miesto láska k českému a k slovenskému národu, postupne sa rozširujúc na národ srbský a neskôr na všetky slovanské národy. Na evanjelickom lýceu v Kežmarku sa spriatelil s J. Blahoslavom, ako aj s poľskými, srbskými, rusínskymi študentmi, čo taktiež ovplyvnilo jeho slovanskú orientáciu a literárnu, najmä básnickú tvorbu.

Šafárikova láska k rodnému kraju, vlasti, národu a jazyku našla konkrétny výraz v básnickej tvorbe a v zbieraní slovenských ľudových piesní. Výsledkom básnickej tvorby v Kežmarku bola oslavná báseň na Ondreja Máriassyho, patróna lýcea, baróna z Markušoviec a Batizoviec. Do literatúry sa však uviedol básnickou zbierkou *Tatranská Múza s lýrou slovanskou* (Levoča, 1814).

V roku 1812 prijal miesto súkromného vychovávateľa v rodine Dávida Goldbergera. Po ročnom vychovávateľskom pôsobení pokračoval v štúdiu na Univerzite v Jene. Hradením študijných nákladov v Jene sa písomným potvrdením zaviazal otec, potešený tým, že aspoň jeden z jeho synov bude kráčať v jeho šľapajach. V Jene býval v jednom dome so Samuelom Ferjenčíkom a Ondrejom Jamriškom, v poslednom roku štúdia i s Jánom Benediktom.

Obdobie po napoleonských vojnách, v ktorom študoval Šafárik v Nemecku, poznamenávala vzrastajúca politická a kultúrna aktivita nemeckej mládeže. Politické ovzdušie na jenskej univerzite sa vyznačovalo slobodomyselnosťou a kritickosťou voči reakčnému a politickému poriadku. Profesori a študenti otvorene a bez obáv vyjadrovali svoje náhľady a formulovali celonemecké požiadavky. P. J. Šafárik sa na podujatiach študentov nezúčastňoval, rešpektujúc Summu akademických zákonov, zakazujúcich účasť v „buršenshaftoch a landsmanšaftoch“, ktorú podpísal. V Jene strávil Šafárik dva roky, čím skončil tri semestre. Dňa 16. mája 1816 sa stal členom Societas latina Jenensis.

Výsledkom Šafárikovej básnickej činnosti v Jene je 17 básní, napísaných prevažne od októbra 1815 do mája 1816. Vyšli v Hromádkových *Prvotinách pěkných umění* vo Viedni a získali mu zvučné meno v Čechách a na Slovensku. Tri semestre štúdia na univerzite v Jene znamenali veľký prínos pre P. J. Šafárika, prispeli k formovaniu jeho odborného a vedeckého profilu, osvojil si kritické metódy vedeckého bádania, našiel tu ďalších priateľov z radov spolužiakov, prostredníctvom Samuela Ferjenčíka osobne spoznal Johanna W. Goetheho.

Z Jeny, s ktorou sa Šafárik lúčil nerád, odišiel na začiatku mája 1817. Na ceste do vlasti sa zastavil v Lipsku a na mesiac v Prahe, kde sa stretol s viacerými českými národovcami. Potom odišiel cez Viedeň do Bratislavy. V Bratislave, kde pobudol desať dní, sa osobne stretol s Františkom Palackým, s ktorým si písal už predtým.

V lete 1817 dostal P. J. Šafárik pozvanie byť vychovávateľom v rodine Gašpara Kubínyiho v Bratislave. Ponuku prijal a na miesto nastúpil 20. augusta 1817. Vychovával syna Ladislava. Gašpár Kubínyi a celá jeho rodina si Šafárika vážila, veľmi dobre finančne honorovala, prejavovala k nemu priateľské, ba skoro familiárne vzťahy.

Priateľstvo P. J. Šafárika s Františkom Palackým, o tri roky mladším, našlo výraz i vo vedeckej práci, ktorej výsledkom bolo spoločné literárno-teoretické dielo *Počátkové českého básnictví obzvláště prozodie* (Prešporok – Praha, 1818).

Rok 1819 znamenal rozhodujúci obrat v živote a povolani P. J. Šafárika. Rozhodol sa pre Nový Sad, kde nezjednotená pravoslávna cirkev už skôr vytvorila gymnázium a na jar 1819 vypísala konkurz na miesto riaditeľa a prvého profesora. Na to však Šafárik potreboval doktorát. S pomocou, a odporúčaním Jána Blahoslava Benediktiho ho dostal dňa 5. apríla 1819. Výber na miesto riaditeľa padol na najmladšieho z prihlásených, na P. J. Šafárika.

Šafárikov odchod z Bratislavy chápali vlastenci, predovšetkým ale českí, ako stratu pre národ. Niekoľko týždňov pred odchodom do Nového Sadu pobudol v rodnom Gemeri, do ktorého sa už v živote nevrátil. Nový riaditeľ zapôsobil na Srbov veľmi priaznivým dojmom. Okrem P. J. Šafárika všetci profesori boli Srbi. Šafárik zastával funkciu riaditeľa päť rokov. Jeho koncepciou bolo vytvoriť gymnázium podľa gréckeho vzoru. Osobitnú radosť mal z toho, že do fondu tvoriacej sa knižnice pribúdali vzácne staroslovienske literárno-historické pamiatky. V inauguračnej reči uviedol, že na gymnáziu bude on sám vyučovať o. i. matematiku (algebru aj geometriu), fyziku, logiku, poéziu a štylistiku. Tak sa aj stalo.

Počas prvých dvoch rokov novosadského účinkovania býval Šafárik v dome bohatého mešťana Servického. Roku 1821 požiadal Šafárika synovec srbského patriarchu, aby prevzal výchovnú starostlivosť o jeho syna. Ako odmenu dostal k dispozícii časť ich domu v Novom Sade, kde býval, a o stravu a byt sa mu starala kuchárka, ktorú mu platili.

Šafárikova situácia v Novom Sade sa zhoršila po roku 1824, keď rakúska vláda zakázala srbskej pravoslávnej cirkvi zamestnávať evanjelických vzdelancov z Uhorska vo svojich službách. Šafárik dostal výnimku, s tým že nebude vykonávať funkciu riaditeľa. Začali sa mu hromadiť problémy, rôzne ťažkosti. Príjem sa mu zmenšil práve vtedy, keď ho najviac potreboval, pretože v rodine pribúdali deti.

Počas svojho pobytu v Novom Sade sa Šafárik spolupodieľal na zbieraní, príprave do tlače a vydávaní slovenských ľudových piesní. Vyšli pod názvom *Písně světské*

lidu slovenského v Uhřích. Sebrané a vydané od P. J. Šafárika, Jána Blahoslava a jiných (Pešť, 1823). Najvýznamnejším vedeckým dielom Šafárika z jeho novosadského obdobia sú *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (Pešť, 1826) – Dejiny slovanských jazykov a literatúr všetkých nárečí. V Novom Sade napísal P. J. Šafárik ešte ďalšie dve práce, ktoré vyšli tlačou, a to: *Über die Abkunft der Slawen nach Lorenz Surowiecki* (Pešť, 1828) a *Serbische Lesekörner oder historisch - kritische Beleuchtung der serbischen Mundart, ein Beitrag zur slawischen Sprachkunde* (Pešť, 1833).

Dňa 22. decembra 1832 dal P. J. Šafárik výpoveď s tým, že tu ostane do konca zimného semestra. Dňa 6. apríla 1833 opustil Nový Sad a v ďalšom živote ho už nenavštívil.

Šafárikova rodina prišla do Prahy 4. mája 1833. Po príchode do mesta P. J. Šafárik koncentroval svoje úsilie predovšetkým na zabezpečenie rodiny a na možnosti pokračovať vo vedeckej práci. Českí vlastenci mu zabezpečili byt, čo bolo vtedy pre čoraz početnejšiu rodinu najpotrebnejšie. Počas celého svojho pobytu v Prahe, najmä v 40. rokoch, závisela celá jeho existencia od 380 zlatých, ktoré ročne dostával od svojich českých priateľov.

P. J. Šafárik zásluhou Františka Palackého vypomáhal pri redakčných prácach v *Časopise Českého musea*, potom po odstúpení Palackého časopis redigoval. V rokoch 1834 – 1835 bol redaktorom časopisu *Světozor*. V rokoch 1836 – 1847 bol cenzorom kníh. Od roku 1841 bol kustódom pražskej Univerzitnej knižnice a od roku 1848 jej riaditeľom, súčasne bol aj mimoriadny profesor slovanskej filológie na univerzite v Prahe.

Popri vedeckej práci, ktorá bola Šafárikovi v Prahe hlavným zmyslom života, bol okolnosťami prinútený zaoberať sa niekoľkokrát aj otázkami vzdelania a školstva. Napr. roku 1848 minister A. Bach poveril P. J. Šafárika spolu s K. J. Erbenom členstvom v komisii pre slovanskú právnu terminológiu. Výsledkom činnosti komisie bol slovník *Juridisch-politische Terminologie der slawischen Sprachen Oesterreichs* (Viedeň, 1850).

V zbierke *Hlasové o potřebě jednoty spisowného jazyka pro Čechy, Morawany a Slowáky*, vydané Jánom Kollárom v roku 1846 Šafárik mierne kritizoval Štúrovo zavedenie novej spisovnej slovenčiny (1843). Hoci Šafárik – na rozdiel od svojich českých kolegov – vždy považoval Slovákov za národ oddelený od Čechov, bol za používanie len „slovenského slohu českého jazyka“ ako literárneho jazyka na Slovensku.

V revolučných rokoch 1848 – 1849 sa venoval len svojim vedeckým záujmom. Jediným jeho verejným vystúpením v roku 1848 bolo – spolu s Františkom Palackým – zastávanie postu predsedu Slovanského zjazdu, ktorý sa konal začiatkom júna 1848 v Prahe, bol stúpencom austroslavistického programu.

Po vydaní diela *Über die Abkunft der Slawen nach Lorenz Surowiecki* zbieral historický materiál pre najstaršie obdobie slovanských dejín. Výsledkom jeho úmorného vedeckého bádania okrem drobnejších štúdií sa stali dve monumentálne práce *Slovanské starožitnosti* (Praha, 1837) a *Slovanský národopis* (Praha, 1842). Predstavujú Šafárikovu snahu o globálny pohľad na slovanstvo a jeho jazykové členenie a dokumentujú fakt, že Šafárik zaradil slovenčinu medzi samostatné „nárečia“, na úroveň s češtinou, a redefinoval pojmy slovanský národ, slovanský jazyk, slovanská literatúra a literárna kultúra.

V posledných piatich rokoch života začal Šafárik chorľavieť a trpieť rozličnými fóbiami, a to aj napriek tomu, že sa zbavil materiálnych a finančných ťažkostí a ubúdali mu aj starosti o rodinu. Psychické depresie v posledných dvoch rokoch života P. J. Šafárika priviedli k tomu, že 23. mája 1860 skočil do Vltavy, čo vzbudilo v širokej verejnosti nesmierny rozruch. Podarilo sa ho však zachrániť. V októbri 1860 sa Šafárik vzdal miesta riaditeľa knižnice. Cisár František I. jeho žiadosti vyhovel vlastnoručne písaným listom, ponechal mu ako dôchodok plný plat. Rýchlo chradol, strácal zrak a chodil len o paličke, i keď bol duševne čulý. Umrel 26. júna 1861. Pochovali ho na evanjelickom cintoríne v Prahe – Karlíne a po jeho zrušení roku 1900 Šafárikove pozostatky previezli na Olšanské cintoríny.

P. J. Šafárik patrí k najvýznamnejším osobnostiam slovenských dejín, je po ňom pomenovaná ulica či námestie v mnohých mestách a od roku 1959 aj druhá klasická univerzita na Slovensku – Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Použitá literatúra:

- GALLO, Ján. *P. J. Šafárik ako vychovávateľ, učiteľ a pedagóg*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika, 1991.
- PARENÍČKA, Pavol. *Pavol Jozef Šafárik. Doba, život, dielo, pamiatky, literatúra*. Martin: Matica slovenská, 2025.
- PAUL, Karel. *Pavel Josef Šafařík. Život a dílo*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961.
- SEDLÁKOVÁ, Marianna – GLADIŠ, Marián (eds.). *Pavol Jozef Šafárik v kontinuite*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika, 2017.
- Slovenský biografický slovník. V. zväzok R – Š*. Martin: Matica slovenská 1992. Heslo: Šafárik, Pavol Jozef, s. 424 – 426.
- TIBENSKÝ, Ján. *Pavol Jozef Šafárik. Život a dielo*. Bratislava: Osvetový ústav, 1975.